

QR-kod
maqolaning DOI
sahifasini
ochadi

Oserbaeva Tamaraxan, Yusipbayeva
Xurliman. Noxat sortlariniń tıp sanına
egiw muǵdarlariniń tásiiri //
«O'zbekiston olimi ayollarining
mamlakat taraqqiyotiga qo'shayotgan
hissasi» mavzusidagi xalqaro ilmiy-
amaliy konferensiya materiallari
(Nukus, 2026-yil 9–10-oktyabr). –
Nukus, 2026. – B. 40–43. – DOI:
[https://doi.org/10.66073/ReFocus-
Conf/0910003](https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/0910003)

«O'zbekiston olimi ayollarining
mamlakat taraqqiyotiga
qo'shayotgan hissasi»

XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA
NUKUS, 9–10-OKTYABR 2026

UDK: 633.31/37

NOXAT SORTLARINIŇ TÚP SANINA EGIW MUǴDARLARINIŇ TÁSIRI

Oserbaeva Tamaraxan

a.x.i.k., professor

Yusipbayeva Xurliman

1-kurs magistr

Qaraqalpaqstan awıl xojalıǵı hám agrotexnologiyalar instituti

e-mail: Oserbaeva t @ mail.ru.

Annotaciya: Tájiriybede noxat sortlariniń egiw muǵdarları artqan sayın vegetaciyalıq dáwiri 1-2 kúńge kóbeyetuǵınlıǵı, egiw muǵdarlariniń ishinde gektarına 70 kg dán egilgen varianttıń optimal ekenligi anıqlanıp, “Yulduz” sortı barlıq kórsetkishleri boyınsha “Lazzat” sortına qaraǵanda optimal bolǵanlıǵı dálillengen.

Gilt sózler: noxat, sortlar, egiw, muǵdarları, optimal, kórsetkishleri

Аннотация: В эксперименте было установлено, что по мере увеличения количества высева сортов нута вегетационный период увеличивается на 1-2 дня. Оптимальным вариантом среди количеств высева является посев 70 кг зерна на гектар. Сорт "Юлдуз" по всем показателям оказался более оптимальным, чем сорт "Лаззат".

Ключевые слова: горох, сорта, посев, количества, оптимальные, показатели

Abstract: In the experiment, it was established that as the sowing number of chickpea varieties increases, the growing season increases by 1-2 days. The optimal option among the sowing quantities is to sow 70 kg of grain per hectare. The "Yulduz" variety proved to be more optimal than the "Lazzat" variety in all indicators.

Keywords: peas, varieties, sowing, quantities, optimal, indicators

Kirisiw

Azıq-awqat qáwipsizligi pútkil dúnya mámleketleri aldında turǵan eń áhmiyetli wazıypalardan biri bolıp esaplanadı. BMSH da búgin azıq-awqat ónimlerin jetistiriw hám olardı bólistiriw boyınsha qatnas jasawdı pútkilley ózgertiw waqtı kelgenin atap ótpekte. Búgingi kúnde dúnyanıń 100 ge jaqın mámleketlerinde noxat egilip, jılına 14,8 mln. tonnadan artıq dán ónimi jetistirip kelinbekte. Dán-sobıqlı eginler arasında noqat ósimligi júdá áhmiyetli esaplanıp, sońǵı jılları Ózbekstan Respublikası sharayatında noqat ósimligine bolǵan itibar bargan sayın artpaqta. Noqat belogin jetistiriw qárezetleri júdá az bolsa da, gektar esabınan alınıw muǵdarı kóp. Noqat beloginan azıq-awqat sanaatında ekologiyalıq taza ónim alınadı. Ásirese, pútkil dúnyada belok jetispewshiligi húkim súrip atırǵan búgingi kúnde, noxat dáninde 19-33 procent belok bolıwı, noxat dániniń azıqlıq áhmiyetin jáne de arttıradı.

Respublikamızda dán eginleri menen birgelikte sobıqlı dán eginlerin egiw, olardıń maydanların keńeytiw hám ónimdarlıǵın asırıw usı kúnniń áhmiyetli máselelerinen biri esaplanadı. Sonıń

ushun hár bir rayonniń topıraq-klimat sharayatına sáykes keletuǵın sortlardı tańlaw hám sortlardıń agrotexnikasın talap dárejesinde orınlaw aldınǵı texnologiyalardıń tiykarǵı bólegi esaplanadı.

X.Atabaeva, O.Qodirjuraevlardıń atap ótiwinshe, gorox Cicer arietinum L. áwladına tiyisli belokqa bay bir jıllıq ósimlik esaplanadı. Noqat ósimliginiń azıqlılıǵı joqarı bolıp, dániniń quramında ortasha 19-30% belok, 4-7% may, 47-60% azotsız ekstraktiv zatlar, 2,4-12,8% kletchatka, 0,2-4,0% kúl, sonday-aq, B1 vitamini hám mineral dúzlar bar [3].

Noxat sortların jetistiriw texnologiyasında egiw múddeti hám muǵdarı, suwǵarıw muǵdarları, tóginlew sisteması menen baylanıslı boladı. Ílimpazlardıń pikiri boyınsha egiw muǵdarı tóginlew muǵdarı menen baylanıslı boladı. Egiw muǵdarı asqanı menen tógin jetispese kógeriwshenligi, tıp sanı azayadı.

Ádebiyatlar sholıwı. Z.K.Yuldasheva suwǵarılauǵın jerlerde ótkergen tájiriybelerinde, erte egilgen goroxta tómengi sobıqtıń jaylasıw biyikligi, keshki múddette egilgende, sonday-aq, siyrek egilgende qalıń egilgendegige salıstırǵanda tómén bolatuǵınlıǵın atap ótedi [7]. Noxat sortlarınıń potencial imkaniyatlarınan tolıq paydalanıw ushın olardıń eń qolaylı ilimiy tiykarlanǵan egiw múddeti hám sxemasın úyreniw, bul texnologiyalıq elementlerdiń noxat sortlarında japıraq qalıplesiwine baylanıslı dán ónimdarlıǵına tásirin anıqlaw áhmiyetli bolıp esaplanadı. [8]

Material hám usıllar. Noxat sortlarınıń egiw múddetleri hám muǵdarlarına baylanıslı kógerip shıǵıwın; tıp sanın; laboratoriya hám atız kógeriwshenligin, ósimliktiń ósip rawajlanıw ózgesheliklerin anıqlaw; fenologiyalıq baqlawlar ótkeriw ósimliklerdiń jıyınǵa saqlanıw dárejesin anıqlaw jumısları alıp barıldı.

Izertlewler dala hám laboratoriya sharayatlarında alıp barılıp, bunda dala tájiriybelerin jaylastırıw hám baqlawlar alıp barıw Ózbekstan paxtashılıq ilimiy izertlew institutı xızmetkerleri tárepinen islep shıǵılǵan "Dala tájiriybelerin ótkeriw usılları" noxat ósimliginde ótkeriletuǵın izertlewlerde alıp barılauǵın fenologiyalıq baqlawlardı ótkeriw hám birlenshi tuqımgershilik sistemasın shólkemlestiriw boyınsha M.Mannopova, Z.M.Jumabaevlardıń kórsetpesi tiykarında alıp barıldı. Noxat sortları tuqımlarınıń dala ónimdarlıǵı, ósimliktiń tıp sanın hám sortlardıń biometriyalıq kórsetkishleri dala eginleriniń Mámleketlik sort sınaw usılı, ósimlik japıraqlarınıń bet kólemi A.A.Nichiporovichitiń[4] usılı tiykarında anıqlandı. Alınǵan nátiyjelerdiń matematikalıq-statistikalıq analizi B.A.Dospexovtıń [5] "Metodika polevogo opita" metodikalıq qollanbası tiykarında alıp barıldı.

Nátiyjeler hám talqılaw. Tájiriybede noxat sortlarınıń egiw muǵdarları hám múddetleri úyrenildi. Yulduz hám Lazzat sortları gektarına 70 kg tuxım egilgende hasıl jıynawda 2-4 % ke kemeygenligi anıqlandı. Bul eki sorttıń da vegetatsiya dáwiriniń aqırına kelip tıp sanı 4 % ke kemeygen. Sortlardıń tıp sanı 1-kestede keltiriledi. Sortlardıń saqlanıw qalıw dárejesi 97-98,2 % ti qurap keldi. Barlıq variantlarda ósimliklerdiń saqlanıw dárejesi 70 kg/ga tuxım egilgende eń joqarı bolǵanlıǵı belgili boldı. Alımlardıń kórsetiwi boyınsha noxattıń hasıldarlıǵı hám jerdiń hasıldarlıǵın asırıw onıń egiw múddetine baylanıslı boladı. Noxat tuxımı qansha erte egilse, hasıldarlıqta sonsha joqarı boladı. Noxat erte egilse, vegetativ

organlari, paqali bekkem bolip, sobig'i kóbeyedi, dani irilenedi, hasildarlígi joqari boladi.

Bizlerdin tájiriybemizde gektarına 60, 70 hám 80 kg tuxım 10-aprelde egilgende, «Yulduz» sortınıń kógeriwshenligi 89,0-90,0 % átirapında, «Lazzat» sortında 75,8-89,7 % boldı. 20-aprelde egilgende, «Yulduz» sortınıń kógeriwshenligi 75,0-78,5 % átirapında, «Lazzat» sortında 72,4-77,7 % boldı. 30-aprelde egilgende, «Yulduz» sortınıń kógeriwshenligi 70,2-71,6 % átirapında, «Lazzat» sortında 72,2-73,9 % boldı. Egiw múddetleri keshikken hám muǵdarları artqan sayın kógeriwshenlik tómelenip bardı. Tájiriybe barısında egiw muǵdarları artqan sayın ósimlikler sanı da artıp bardı, Yulduz sortında erte egilgen variantta yaǵnıy 10 aprelde gektarına 60 kg etip egilgende, ósimlik sanı 267 dana, 70 kg etip egilgende-358 dana, 80 kg etip egilgende-453 dana bolıp, egiw muǵdarı kóbeygen sayın, ósimlik sanı artıp baradı.

Lazzat sortında 60 kg etip egilgende, ósimlik sanı 294 dana, 70 kg etip egilgende-392 dana, 80 kg etip egilgende-376 dana boldı. Usınday nızamlılıq 20-aprelde egilgen variantta da bayqaldı. Gektarına 60 kg etip egilgende, ósimlik sanı 230,5 dana, 70 kg etip egilgende-310,4 dana, 80 kg etip egilgende-376 dana bolıp, egiw muǵdarı artıwı menen ósimlikler sanı artatuǵınlıǵı, biraq procentlik qatnasta 70 kg etip egilgen varianttıń optimal ekenligi anıqlandı. Tájiriybemizdin 30-aprelde egilgen variantımızda da usınday nızamlılıq bayqaladı, biraq bunda ósimlikler sanı bir qansha azayıwı menen ajralıp turdı. Máselen, Yulduz sortında 60 kg etip egilgende, ósimlik sanı 210,6 dana, 70 kg etip egilgende -286,4 dana, 80 kg etip egilgende-376,5 dana boldı. Lazzat sortında 60 kg etip egilgende, ósimlik sanı 221,7 dana, 70 kg etip egilgende-294,2 dana, 80 kg etip egilgende -368,0 dana boldı.

1-keste. Egiw muǵdarlarınıń hám múddetleriniń noxat sortlarınıń túp sanına tásiiri

q.s.	Variantlar			Kógeriwde	
	Sortlar	Egiw múddeti	Egiw muǵdarı, kg/ga	Ósimlik sanı	%
1	«Yulduz»	10.04.	60	267	89,0
			70	358	90,0
			80	453	90,0
2	«Lazzat»		60	294	88,2
			70	392	89,7
			80	376	75,8
3	«Yulduz»	20.04.	60	230,5	78,5
			70	310,4	78,6
			80	376,0	75,0
4	«Lazzat»		60	233,1	77,7
			70	320,0	75,0
			80	368,0	72,4
5	«Yulduz»	30.04.	60	210,6	70,2
			70	286,4	71,6
			80	376,5	70,3
6	«Lazzat»		60	221,7	70,9
			70	294,2	71,2
			80	368,0	72,4

Juwmaqlar:

1. Tájiriybe nátiyjesinde noxat sortlarınıń jıyınǵa saqlanıw dárejesi joqarı ekenligi anıqlandı. Barlıq variantlarda ósimliklerdiń saqlanıw dárejesi 95-98 % ti quradı. “Yulduz” sortı kórsetkishleri boyınsha “Lazzat” sortına qaraǵanda optimal boldı.

2. Tájiriybede egiw muǵdarı artıwı menen ósimlikler sanı artatuǵınlıǵı, biraq procentlik qatnasta 70 kg etip egilgen varianttıń optimal ekenligi anıqlandı.

3. Egiw muǵdarları noxat sortlarınıń rawajlanıwına, vegetaciya dáwiriniń uzaqlıǵına tásir kórsetip, vegetaciya dáwiri noxattıń “Yulduz” hám “Lazzat” sortlarında egiw muǵdarları yaǵnıy túp sanı artqan sayın 1-2 kúnge kóbeygenligi anıqlandı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Bobomuradov Z.S, Bobokulov Z.R. No‘xat ekinining o‘ziga xos xususiyatlari (Fermerlarga kichik maslaxat). Evelopment issues of innovative economy in the agricultural sector, 989-992

2. Mannapova M., Sarimsaqov U., Mo‘ydinov O. No‘xatning asosiy ekin sifatida ekishga mos Ustoz navining biologik xususiyatlari//O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi.-2018.-№ 1.-B.41.

3. Atabaeva X., Qodirxojaev O. O‘simlikshunoslik // Darslik Toshkent – “Yangi asr avlodi”- 2006. B.154-157.

4. Nichiporovich A.A.Fotosinteticheskaya deyatel’nost’ rasteniy i puti povisheniya ix produktivnosti./ V sb.: Teoreticheskie osnovi fotosin-teticheskoy produktivnosti -M.: Nauka, 1971.-S. 511.

5. Dospexov B.A.-Metodika polevogo opita, M.: Kolos, 1985g.-350 s.

6. <https://agrovesti.net/lib/industries/beans/mirovoj-rynok-gorokha.html>

7. Yuldasheva Z.K. Toshkent viloyati sug‘oriladigan erlarida no‘xat o‘simligining hosildorligiga ekish usuli, me‘yori va muddatlarining ta’siri: q.x. fan.nomzod. diss...–Toshkent: ToshDAU, 2002–B.41-56.

8. Xodjaeva N.D., Mustanov S. Rost, razvitiya i uroжайnost` sorta nuta Yulduz pri razlichnyx vesennix sroках poseva // Fan yutuqlari va qishloq xo‘jaligini rivojlantirish istiqbollari: Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Samarqand: SamDU, 2005. B.89-90.